

En la segona part del segle XIX, intel·lectuals i lletraferits de la Catalunya del Nord començaren a mostrar un interès per la literatura popular autòctona.¹ Estimulats alhora per empreses similars tant al nord com al sud, i sobretot pel desig de salvaguardar la llengua rossellonesa que s'anava perdent en profit del francès, es van dedicar a col·lectar —i fins i tot a editar— diverses mostres de la poesia popular per tal com aquesta representa de forma significativa la llengua autòctona. Així fou com aplegaren cançons, rondalles, llegendes, pregàries i tot el ventall de l'anomenat gènere menor: crits del carrer, refranys, comparacions, endevinalles, fórmules, etc. Considerades avui, les diferents iniciatives dutes a terme per aquells erudits al marge de les seves activitats habituals semblen desiguals pel que fa a mètodes, resultats i projecció externa. Tot plegat, però, el fons constituït representa un volum apreciable i valuós ja que recolliren els últims testimoniatges d'una cultura encara parcialment viva aleshores, però que s'estava morint cada cop més ràpidament. Escriptors i poetes, historiadors, polítics, sacerdots, professors, tots ells tenien uns motius propis per anar a escrutar i fins i tot a pouar en l'anomenada poesia popular tradicional. Els uns hi veien una font d'inspiració poètica (Delhoste, Courtais, Bonafont, i més tard J. S. Pons), altres amb l'objectiu de salvaguardar un patrimoni etnogràfic i lingüístic que s'extingia sota els seus ulls (Grandó, Chauvet), altres encara per ambdues raons (Cerdà, Gay). I tots, això sí, per amor a la llengua i a la cultura pròpia. De l'arxivista Pierre Vilar al dramaturg i poeta Jordi Pere Cerdà, passant per la poetessa Simona Gay o el filòleg Pierre Fouché, a continuació presentem (de forma cronològica) onze figures conegudes de la Catalunya del Nord que, al marge o al cor de les seves activitats professionals, es dedicaren a rescatar i aplegar diversos models de folklore. Onze noms que hem triat entre d'altres, car, si bé no són considerats com a autèntics folkloristes (títol donat *a posteriori*), amb la distància i la comparació, observem que van realitzar una feina prou significativa en l'àmbit de la folklorística rossellonesa com a col·lectors, compiladors, editors, comparatistes i estudiosos, o a vegades diverses coses alhora.²

1. Pierre Vidal (1848-1929)

Pierre Vidal, cèlebre arxivista de la vila de Perpinyà, també era historiador, autor

1 Ja vam parlar d'aquests autors i del context a: «Catalunya del Nord», dins Carme ORIOL; Emili SAMPER (eds.), *Història de la literatura popular catalana*, Alacant-Palma-Taragona, Publicacions URV/Publicacions UA/Edicions de la UIB, 2017, p. 507-543.

2 Per una fitxa bibliogràfica més detallada, vegeu rondcat.arxiudefolklore.cat/folkloristes_cercador/ (Arxiu de folklore, Universitat Rovira i Virgili), entrades: Amade, Caseponce, Cerdà, Gay, Pons, Vidal. I de propera publicació: Bauby, Brazès, Chauvet, Fouché, Grandó, Payré, Gual.

de guies turístiques, rondallista, *contaire*. Nascut a Sant Pau de Fenollet, o sia a la part occitanoparlant dels Pirineus Orientals, va ser el més gran historiògraf de la vila de Perpinyà, a més d'erudit eclèctic ja que també estava especialitzat en arqueologia, geografia i etnografia. I evidentment molt implicat en la vida cultural i intel·lectual del Rosselló i del Migdia de França. En resum, una de les grans figures intel·lectuals del Rosselló. Especialment productiu, entre quantitat d'altres llibres i estudis publicava guies turístiques, activitat aquella que el portava a recórrer els Pirineus Orientals per munt i per vall; d'aquí el seu interès per l'etnografia, les tradicions populars i el folklore. Gran excursionista i gran coneixedor del Rosselló i de la Cerdanya, col·lectava tot quant podia trobar i sentir sobre història, llocs, gent i tradicions que poguessin alimentar les seves guies turístiques. Al mateix temps, interrogava pagesos i pastors, recollint també mostres de poesia popular. Va aplegar proverbis, adagis, corrandes, balls i balades, cançons populars, goigs. La majoria de les seves publicacions folklorístiques se situen a les acaballes del segle XIX. Entre 1885 i 1890, edità el *Cansoner català de Rosselló y de Cerdanya*,³ un conjunt de cinc fascicles format respectivament per corrandes, cançons de pandero, balls i balades, cançons populars, així com una relació de la vida del pastor. Espectador de la pèrdua de les diferents formes del dialecte rossellonès, mostrà la seva sensibilitat filològica integrant al final de cada fascicle un glossari rossellonès-francès dels cants que havia recollit i editat. També va replegar i publicar poesia popular de tonalitat religiosa, els famosos goigs, un gènere aleshores molt practicat al Rosselló. Si bé ens costa palesar tot l'abast folklorístic de Vidal, una mica ofegat en mig de la seva feina general ja copiosa, els entesos del tema li reconeixen aquesta labor pionera influenciada entre d'altres per l'obra de Milà i Fontanals.⁴ Vidal era també rondallaire, i a partir de 1911, sota el pseudònim de Pere de Fenollet (record del seu origen), va divulgar nombrosos «contes catalans» en revistes com *La Veu del Canigó* o *Ruscino*, revista aquesta que va crear. D'aquests contes catalans, és de mal destriar entre els que havia recaptat i els que s'inventava, si no fos que els adaptés a la seva manera.

2. Mossèn Esteve Caseponce (1850-1932)

Coetani de Pierre Vidal, el vallespirenc i ceretà Esteve Caseponce (pseud. Mir i Nontoquis, o E.C. de Clarimunt) era sacerdot, professor, traductor, poeta i *contaire*. Començà la seva activitat en la folklorística l'any 1885 a través del setmanari catòlic *La Croix des Pyrénées Orientales* on, sota el pseudònim de Mir i Nontoquis, publicava en català unes petites narracions populars, en la rubrica «Una llesca de pa de casa». Durant anys, dia rere dia, Caseponce va anar compilant paraules, expressions i proverbis catalans que recollia al llarg de les seves entrevistes. Quan el seu ministeri el va portar cap a Arles de Tech, el 1898, el seu interès es va aguditzar amb la llegenda local dels sants Abdó i Senén vinguts des de Pèrsia per aniquilar els *simiots*, unes bèsties fantàstiques amb cap de simis que devoraven les criatures. Sobretot, però, fou una vella arlesiana, «bona cristiana», amb el nom

3 Conservem l'ortografia d'origen ja que es tracta de títols.

4 *Folklore intim del Rosselló* de Simona Gay (inèdit).

estrany de Tatà (tieta) Zot, que va decidir de la seva inspiració, car ella coneixia un «llarg rosari de contes» apresos dels seus avantpassats. Amb una memòria fidel i el do de contar, va impressionar Mossèn Esteve, la vocació de *conteur* del qual es va obrir. Segons J.S. Pons (1908:48), la transcripció que Caseponce feia després d'aquests contes no era sempre exacta, els «refrescava», els modificava adornant-los de la intenció moral i religiosa que devien tenir a l'origen. L'any 1907, Caseponce va arreplegar les seves rondalles —dotze en total— en un sol recull titulat *Contes vallespirencs del temps de les encantades*. El seu èxit fou tal que es van reeditar diverses vegades a Barcelona i al Rosselló, amb títols diferents. La dimensió pròpia del dialecte del poble i la seva riquesa potser foren tant o més importants que el fons (Brazès 2003: 354-355 i 360). En la seva obra literària, i ja a la tardor de la seva vida, destacà també l'adaptació lliure de les populars *Faules* de La Fontaine, publicades entre 1927 i 1932. Pràctica ja popularitzada al Rosselló per Pau Ferriol, Pierre Puiggarí o Pau Berga, i ben viva també a la Bretanya, al País Basc, Occitània, etc. Els traductors adaptaven aquestes faules en funció de la cultura i de l'entorn de les seves regions respectives. No hi ha cap dubte que, per a Caseponce, el model faulístic tal i com ell el transmetia, a més del seu contingut moral, constituïa una altra dimensió de la poesia popular.

3. Horace Chauvet (1873-1962)

Periodista, polític, historiador, escriptor, animador cultural, Chauvet era fill d'una família originària del Vallespir i de la Salanca, i se'l coneix com a gran figura política del Rosselló. Va dedicar gairebé tota la seva vida al periodisme. Al mateix temps, es dedicà a la política local com a membre de l'Ajuntament de Perpinyà, en va ser regidor municipal i primer tinent d'alcalde, i reelegit regularment. Animador de la cultura catalana, va fundar i dirigir una gaseta popular, *Veü del Canigó*. L'any 1921, també fundà la Colla del Rosselló amb Carles Grandó, Edmond Brazès, Josep Bonafont, entre d'altres, i creà l'*Almanac Català-rossellonès de la Veü del Canigó* on gairebé totes les rúbriques eren de caire folklorístic. L'any 1930, deixà Perpinyà per Montpeller i París, dos anys més tard, on va continuar la seva tasca de periodista, dedicant el temps lliure en estudis històrics sobre el Rosselló i publicant-ne diverses obres. Hi va freqüentar cercles catalans i creà l'associació Les Amis d'Aragó. La seva tasca folklorística presenta èpoques discontinües. Primer, sobre els 25 anys, es va interessar pel folklore, especialment després d'entrar en contacte amb Pierre Vidal. Aleshores publicà uns quants articles al diari *L'Indépendant*, edità dues obres. En els anys 1910-1914, publica contes i llegendes a la *Veü del Canigó*. Vint anys més tard, contribueix a l'aplec de literatura popular amb el seu *Almanac Català Rossellonès* que publica contes, llegendes i diverses mostres del folklore. Reprengué el tema de la poesia popular quan es jubilà, en els anys quaranta i cinquanta, amb la publicació de tres noves obres, i alguns articles sobre la tradició oral. Si bé el podem integrar entre els folkloristes, apareix en les seves obres una falta de rigor metodològic, retret explícit que li fa la Simona Gay (1963: 26-27), especialment el recull de contes i llegendes, passant-ne gairebé sempre l'origen sota silenci.

4. Jean Amade (1878-1949)

Jean Amade era fill de mare rossellonesa i pare occità. Va ser professor de castellà, poeta, narrador, conferenciant i un dels principals representants de la Renaixença catalana literària al Rosselló. A més de poeta reconegut, també és considerat com un dels principals folkloristes rossellonesos tot i no haver publicat gaires llibres en aquest camp. Com molts altres folkloristes, la tradició popular se li va infondre en la seva infantesa al Vallespir: velles cançons que cantava la seva àvia, que sentia pel carrer o quan anava a escoltar el cor de «Cantayres catalans» dirigit pel seu pare; també pels contes d'un llenyataire que considerava com el seu primer «professor» de folklore. Molt amant de la naturalesa (font principal de la seva inspiració poètica) i gran caminador, el Vallespir, la seva gent i les seves tradicions no tenien cap secret per ell. Es va sensibilitzar de debò a l'interès i a l'estudi del saber popular quan li demanaren de col·lectar mimologismes rossellonesos, l'any 1907, per a l'occità Antonin Perbosc. Des d'aleshores, va editar regularment mostres de les seves collites a la *Revue Catalane*, i també articles sobre temes folklòrics en altres revistes com *Tramontane* i en la premsa local. L'any 1911, en un llarg escrit amb títol «La poésie populaire catalane», publicat a la *Revue Catalane*, va fer una crida per a la salvaguarda de cançons populars, detallant-hi les pautes metodològiques a seguir per la recuperació i valoració dels etnotextos, des de la seva localització (prop dels traginers, pastors, carboners, pagesos, etc.) fins a la seva publicació, ja que, segons ell, la difusió oral o escrita de textos populars i «obretes anònimes» a tot el poble era essencial per a mantenir la tradició viva i el patrimoni popular. La seva màxima obra coneguda sobre la cultura popular del Rosselló, *Mélanges de folklore*, la va editar l'any 1935. L'obra de 266 pàgines consta de nou capítols: «Velles llegendes catalanes», «La festa de la natura», «Cals animals», «Poesia i lirisme popular», «Cançons tradicionals», «Cançoner de Sant Joan», «Entorn de Nadal», «Per les nostres muntanyes», «Creences i supersticions» (Camps 1986: 327 [v.1]), miscel·lànies que apleguen només una petita part de les seves collites (Bauby 1950: 68). Amade va deixar una obra inèdita considerable: en particular textos de conferències que havia impartit a l'Association Polytechnique de Montpellier entre 1930 i 1947 aplegats en un *Mélange de folklore, 2ème série* i *Poesia Popular Catalana* que projectava publicar, la qual cosa, però, no es va poder concretar.

5. Charles/Carles Grandó (1889-1975)

Carles Grandó era escriptor, poeta, dramaturg, filòleg, músic, actor cultural del catalanisme i folklorista d'entre els més assenyalats del Rosselló. Va passar la seva infantesa i joventut entre Tuïr i Ceret. Comença a escriure poesia l'any 1912 i poc després, publica un primer treball filològic (*El català al Rosselló*, 1917) que va anar retocant i completant per a publicar-ho més tard amb el títol *El sotadialecta català de Perpinyà i de la Plana de Rosselló*. Com les altres figures intel·lectuals de la seva època, la recerca del folklore va lligada amb el seu interès pel dialecte rossellonès i la voluntat de conservar-lo. D'altra banda, publicar formes de la poesia popular devia, segons ell, servir al poble. Si bé la seva obra i producció es van plasmar en diversos aspectes

filològics i literaris, fou en el camp de la recuperació etnopoètica que s'il·lustrà més especialment. En efecte, Grandó s'interessà molt d'hora al folklore rossellonès. L'any 1915, al bell mig de la primera guerra mundial, edità *Perpignan pittoresque. Les cris de la Rue. Note de folklore*, obra (en homenatge a Pierre Vidal) que recollia els crits dels venedors ambulants de Perpinyà i del Rosselló i aplegava crides, crits de poble, pregàries, supersticions —fórmules i remeis—, mimologismes, jocs de la infantesa, endevinalles i cants populars. Amb Grandó, per primera vegada, l'interès es girava cap al folklore urbà i ja no camperol, i ocasionalment, en una òptica etnogràfica fins ara inèdita atès que es recolzava sobre unes enquestes que feia el mestre catalanista Lluís Pastre prop dels seus alumnes. També publicà, als anys 40, *Roussillon, chants de terroir. Textes roussillonnais avec version française rythmée*. Grandó tenia la intenció de publicar un llibre sobre el folklore complet del Rosselló, però aquest nou projecte no el va dur a terme (Vilarassa 2011: 442). La Universitat de Perpinyà alberga el fons Grandó amb molt material escrit de la mà pròpia de l'autor i inèdit, que probablement forma la base del manuscrit que havia d'editar.

6. Pierre Fouché (1891-1967)

Universitari, lingüista i cèlebre filòleg en romanística, Fouché va néixer al Conflent en el si d'una família de pagesos cultes. Nen amb precocitat intel·lectual, de jove va ser enviat a estudiar al Petit Seminari de Prada de Conflent. Molt aviat interessat pel parlar de la seva comarca, hi dedicarà bona part de la vida professional: el 1924 publica la seva tesi doctoral *Phonétique et Morphologie historiques du Roussillonnais* defensada poc abans a la Universitat de Tolosa. Seguidament, va integrar les universitats de Grenoble, d'Estrasburg i finalment de París Sorbona. Allí, va dirigir l'Institut de Fonètica, el Museu de la Paraula i l'Escola Normal Superior de professors de francès per a l'estranger. Fou en aquest marc que va dirigir la revista de lingüística, *Le français moderne*. El 1946, esdevé membre corresponent de la secció filològica de l'IEC. Si bé Fouché recull i enregistra documents sonors de caire folklòric, entre d'altres, per la fonoteca del Museu de la Paraula, no es té constància d'un interès actiu pel folklore, llevat de la seva participació a l'Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Gairebé desconeguda, aquesta contribució va ser ocasional i molt breu en el temps, tot i que la seva aportació al cançoner nord-català és d'importància. Al mes de juliol del 1930, l'OCPC el contacta per a realitzar una missió de col·lecta al Rosselló, empresa que el lingüista duu a terme durant les vacances d'estiu amb l'ajuda del seu germà Marcel que era musicòleg i que va fer les anotacions musicals dels textos. Gran part dels cants aplegats pels Fouché provenen d'antigues llibretes de cants dels seus pares. D'altres són trets de collites i publicacions ja conegudes (de Vidal, Vilarem i Carcassonne, Grandó). En total el manuscrit dels Fouché conté 222 (183 cançons i 39goigs) títols dels quals només 73 van ser editats en el volum XX de l'OCPC l'any (Massot 2010). Aquesta tasca folklòrica, poc coneguda, no va ser mai objecte de comentari per part d'en Fouché. Sembla com si hagués portat a terme una missió que li fou encarregada i que aleshores ell va considerar com a puntual, sense més. Però la seva collita i compilació és, avui

encara, la més important quantitativament de quantes van ser publicades a la Catalunya del Nord.⁵

7. Simona Gay (1898-1969)

Poetessa, pintora-aquarel·lista, folklorista, i germana petita de Josep Sebastià Pons, com ell, Simona Gay s'encaminà cap a la poesia essent la primera dona rossellonesa del segle XX que va escriure en català. Casada de jove, se'n va anar a viure amb el seu marit a París, on portà una vida còmoda que li permetia dedicar-se a la poesia i a la pintura. Tornava al Rosselló cada any a l'estiu per passar-hi llargues estades, temporades que aprofitava per a recórrer la seva terra. Simona Gay va ser una autèntica *folklorista*, tasca que començà a desenvolupar l'any 1935, recollint tradicions locals, especialment prop de dones grans de les comarques del Riberal i dels Aspres: cançons (de pandero, de bressol, de Nadal, Quaresma i Pasqües...), oracions «pels camins», oracions de cada dia, conjurs o sigui fórmules de protecció i d'exorcisme. L'any 1960, es comprà un magnetòfon amb l'objectiu de completar el seu treball que, contràriament al del seu germà Josep Sebastià Pons, ella volia que fos realment etnogràfic. En efecte, coneixedora del tema i dels folkloristes del sud, i seguint l'exemple de Cels Gomis, es mostrava contrària a la «manipulació» del material recollit. Va publicar cançons, pregàries i contes a *Tramontane* i als *Cahiers des Amis du Vieil Ille* o a *Conflent*. Sobretot, preparava un recull, «Folklore íntim del Rosselló», en el qual no es limitava a lliurar la seva copiosa collita pel Conflent, situant-ne l'origen, explicant el context de la recollita, contant amb molt d'humanisme la vida de les seves informadores, sinó que, comparava i comentava les peces trobades amb variants sud-catalanes editades per Joan Amades, Milà i Fontanals, Pelai Briz, Marià Aguiló, etc. Vista amb una mirada actual, aquesta vessant de la recerca historiogràfica situa incontestablement el treball folklorístic de Simona Gay entre els més «científics» duts a terme a la Catalunya del Nord. Ella va morir, però, abans que pogués publicar aquesta valuosa aportació. La universitària Miquela Valls prepara la publicació d'aquest «Folklore íntim» de Simona Gay.

8. Edmond Brazès (1893-1980)

El ceretà Edmond Brazès va ser un escriptor emblemàtic del Vallespir, i per cert atípic en el paisatge literari rossellonès ja que d'ofici era perruquer i barber, activitat que va dur a terme durant tota la seva vida. També era escriptor, poeta, actor de la vida cultural al Vallespir i la seva trajectòria en les lletres rosselloneses va ser la d'un autodidacta. Tingué una carrera literària tardana, si bé ja es movia de feia temps en els àmbits intel·lectuals, artístics i culturals força dinàmics de Ceret. La seva tasca folklorística no va ser gaire substancial quantitativament, però mereix ser mencionada aquí. Dins els relats biogràfics i sobre el Vallespir que formen l'essència de la seva obra, integrà rondalles i llegendes locals, de manera particular a *Històries de veïnat* (1965). Amb aquest títol un xic ambigu, l'obra aplega unes dotze «històries» o, més ben dit, rondalles recollides per ell mateix. A la introducció del

5 Estem treballant sobre aquesta collita entera dels germans Fouché.

llibre, lliura una explicació interessant sobre la transmissió d'aquestes rondalles i llegendes, ja que escriu:

L'esplai de l'art de contar al veïnat pot situar-se a l'època que hom venia per les fires un almanac amb una coberta de vi morell, conegut com a «Almanac Bouer». El qui el redactava era un pagès avesat a llaurar amb una parella de bous. [...] Però amb la guerra del 14 desaparegué el «Bouer», mentre que es va produir una profunda trencadura en la tradició dels contaïres [...] i de dia en dia s'es perduda la memòria de les històries del Pere del Pont —d'aquell pont de l'aranya llegendària que s'ha endut el riu—; i per salvar-les de l'oblit, n'he recollides algunes que he transcrit a la teva intenció (Brazès1965: 5-6).

9. Jordi Pere Cerdà (1920-2011)

Fill de ramaders i carnisers cerdans, Antoni Cayrol —el seu nom de naixement— fou un autodidacta i un personatge polifacètic durant tota la seva vida. Tothom coneix la immensa obra literària del sallagosà Jordi Pere Cerdà, tant com a dramaturg que com a poeta, i en una mesura menor, com a novel·lista. També va ser llibreter a Perpinyà i insigne actor de la vida cultural i política (resistent antifeixista i comunista compromès); a més fou escenògraf, actor de teatre, cantant, i, per si no n'hi hagués prou, Cerdà també destacà com a folklorista, tot i que ell mai no es va considerar com a tal. El seu interès per la poesia popular despuntà entre els anys 40 i 50, quan va «descobrir» i interessar-se al cançoner popular del seu poble. Aleshores va col·lectar moltes cançons a la Cerdanya i al Conflent, dedicant una especial atenció a les seves *dictaires*, analitzant-ne el caràcter, la persona i la formació. Al llarg d'aquells decennis va reunir molt material musical i textual que quedà en gran part inèdit fins fa poc. No perquè no ho volgués ell, sinó perquè la moda musical aleshores s'havia girat cap a un gènere més modern i, a París, la cançó tradicional ja no interessava. Només fou l'any 2016 quan van ser editats a Barcelona, a títol pòstum, els *Cants populars de la Cerdanya i el Rosselló*. Aquest llibre, a cura de Jordi Julià i Pere Ballart, reuneix tot el treball de collita i de reflexions de Cerdà sobre la cançó: hi consten la conferència «La vida dels pastors segons la cançó popular», el material (lletra de les cançons, estudis sobre les *dictaires*, etc.) que havia quedat sense publicar, i 43 de les 88 cançons recollides, tal com les havia cantat i gravat ell mateix en els anys 1990. Unes altres vessants de la temàtica popular van suscitar el seu interès: tradicions i danses locals, romanços i gèneres menors com renecs, sobrenoms i motius, dites, etc., que recollia i publicava en articles dispersos a revistes com *La Tramontane* (1946-56), *Sant Joan i Barres* (1961) i *L'Almanac català del Rosselló* (1974-80). Pel que fa a les rondalles, l'any 1961 va publicar les *Contalles de Cerdanya*,⁶ fet que, com a poeta i dramaturg que havia estat fins aleshores, va viure com la primera experiència d'escriptura en prosa, des d'un plantejament alhora de respecte a allò que pertany a la comunitat i a la decisió d'elaboració literària (Cerdà 2001:10-11).

6 *Contalles*, mot creuat inventat per JPC per designar el que eren al mateix temps contes i rondalles.

10. Ramon Gual (1936)

Mestre d'escola, professor de català, editor, etnògraf. També és un activista cultural i lingüístic de la Catalunya del Nord que s'ocupa entre d'altres de l'Escola Catalana d'Estiu de Prada de Conflent. La seva contribució a la recuperació del folklore apareix essencialment com una tasca de compilació i edició. La seva revista, *Terra Nostra*, editada a Prada de Conflent, des de 1965, és indiscutiblement la revista de la cultura popular i oral en català del Rosselló, atès que porta més de cinquanta anys contribuint a la recuperació, preservació i promoció del folklore tant en sentit estricte com ampli, i amb nombroses monografies a més de números dedicats a les cançons populars (*Chansons populaires catalanes*, 1965, 1973, 1978, 1981), a festes específiques, tradicions, i pràctiques tradicionals essencialment (*Elements de Folklore*, 1974 i 1986).

11. Didier Payré (1957)

Mestre d'escola, excursionista i etnògraf, col·lector, compilador, editor i adaptador de contes i llegendes, en Didier Payré apareix com el més destacat actor de la collita del folklore d'aquesta última època, tot i ser persona molt discreta. És originari del Conflent. Com a excursionista i etnògraf, s'ha dedicat a la col·lecta sistemàtica — alhora arxivística i a base d'enquestes orals — així com a la publicació de les tradicions nord-catalanes, especialment de la vall de Conflent. Part de les seves col·lectes les va fer en el marc de projectes de valorització del territori. L'any 1995, es publicà el recull *Mémoires de Nohèdes, légendes et tradition orale*.⁷ A més de diverses publicacions en la revista *Muntanya* del Centre Excursionista de Catalunya. Cap al final del segle XX, va participar en una gran col·lecta de relats llegendaris, contes, cançons, realitzada per dos equips formats per rondallaires, erudits i universitaris o simplement aficionats. Se'n van derivar dues publicacions bilingües: *Llegendes d'aquí. Cerdanya-Capcir-Alt conflent. Històries de pedres* (1998), i *Llegendes d'aquí. Cerdanya-Capcir-Alt conflent. Històries de plomes i pèls* (2001). L'any 2005 publicà *Canigó. La muntanya mítica catalana*, un recull temàtic de llegendes arreplegades a partir de fonts literàries i de llegendes que li havia explicat la gent gran en tota la zona del massís canigonenc. Actualment, treballa a l'adaptació per a la mainada de contes sorgits de la tradició oral, sota forma de *kamishibais*.⁸

12. Conclusió

Fins ara, mai no s'havia considerat de forma global que existís a la Catalunya del Nord una curiositat dels intel·lectuals i lletraferits pel folklore, però, amb aquesta panòpia de noms coneguts que s'acaben de presentar, apareix tot el contrari. Curiositat ben palesa, per tal com tots desplegaren una activitat de recerca, de collita i salvaguarda i

7 Per l'ADECCO, Association gestionnaire de la Réserve Naturelle de Nohèdes.

8 Ja ha adaptat, entre d'altres, «L'escudella del pastor», «El músic i els llops», «La batalla del gros i del petit bestiar». Informació que ens va donar personalment en D. Payré (mail a l'autora, 7 de juny de 2016).

fins i tot de transmissió de models etnopoètics. Ara bé, si hi ha convergència també hi ha diferències.

D'entre les *diferències* que distingeixen aquests «folkloristes», primer està la feina folklorística mateixa o, més ben dit, el mètode. Així mateix, pel que fa a collita, els uns van col·lectar al fil d'altres activitats o de passejos, trobades, contactes (Vidal), d'altres ho van fer amb un objectiu preestablert en el marc de programes específics (Fouché amb l'OCPC, Payré amb l'ADECCO). Pel que fa a compilació, uns quants van compilar models ja collits i fixats o fins i tot editats (Fouché, Gual), altres compilaren a base d'observacions pròpies (Grandó, Cerdà). Entre reunir documents ja editats (quaderns i fulls de cançons o cançoners) o fer un treball de camp amb el micròfon per gravar peces o models inèdits ja siguin cançons (Cerdà) pregàries (Gay) o llegendes (Payré) o bé, buscar en la seva memòria per re-elaborar «històries» (Brazès), varien els mètodes. També, alguns s'hi van apropar des d'una òptica d'estudi historiogràfic i/o antropològic (Gay, Cerdà) interessant-se no només per la matèria sinó també per la font o origen i pel vector o informador. Al contrari, un *amateur* com Chauvet edita una mica de tot sense ser col·lector ni compilador ni estudiós, o com Grandó per qui el folklore és abans que res una mina lingüística inestimable. En resum, la dimensió més «científicament» folklorista només la trobem amb Amade (i les seves propostes metodològiques) i Simona Gay (estudis comparatius amb altres treballs de folkloristes). Desiguals també són els gèneres i l'interès pels gèneres: la cançó està força present (Vidal, Grandó, Fouché, Gay, Cerdà); les rondalles no tant (Caseponce, Cerdà, Brazès); les llegendes encara menys (Payré), i pel que fa als gèneres menors, tampoc són gaire representats (Grandó, Amade).

Al costat d'aquestes diferències, principalment de mètode, sobresurten *convergències*. El context general aleshores era de pèrdua del català dialectal i de la vida tradicional, al contrari del Principat on imperava la «renaixença» lingüística i cultural. Rescatar els models etnopoètics de la tradició popular rossellonesa els era una urgència, ultra que els recollien i també els restituïen a través de les revistes culturals locals o de petites edicions. Altre punt rellevant: amb aquests folkloristes, tot Catalunya del Nord és representada: Conflent, Vallespir, Perpinyà i la Cerdanya. D'altra banda, tots tenien un gran coneixement del país: de la geografia, del paisatge, de la natura i de la gent, de les tradicions, de la història. No existia al Rosselló entitats excursionistes com al Principat, però individualment eren excursionistes (Vidal, Amade, Chauvet, Gay, etc.), activitat que els portava naturalment a descobrir el país, la gent, les tradicions. A nivell social, tots els folkloristes de la primera època (final del segle XIX, i primera meitat del segle XX) exercien oficis o activitats intel·lectuals, alguns d'ells fills de la burgesia. Es coneixien entre ells i mantenien interrelacions en aquell món reduït de la cultura rossellonesa. Tots eren defensors actius de la llengua rossellonesa (els uns del dialecte parlat, els altres de la versió normativa), i tots també creadors o membres d'associacions de defensa del català (*Société d'Études Catalanes*-SEC, Colla del Rosselló) o creadors i col·laboradors en revistes en català (*Ruscino*, *Revue Catalane*, *Veu del Canigó*, etc.). Gairebé tots eren adscrits a institucions culturals locals, occitanes o sud-catalanes: alguns com a «mantenidors» dels Jocs florals del Rosselló: la Ginesta d'or (Vidal, Chauvet, Gran-

dó, Gay, etc.), o com a «majorals» del Felibritge provençal (Amade, Grandó); altres van ser membres corresponents de l'IEC (Amade, Fouché). Per la segona meitat del segle XX, retrobem la mateixa característica intel·lectual i ideològica: alguns participaren activament en el moviment regionalista de reivindicació i revifalla del català els anys seixanta i setanta: Brazès, Cerdà, Gual, entorn del GREC (Grup Rossellonès d'Estudis Catalans) i de revistes com *Sant Joan i Barres*, *Conflent*, *Les Cahiers des Amis du Vieil Ille*, *Terra Nostra*. O sigui que, per a totes aquestes figures que acabem de veure, l'interès pel folklore del Rosselló i la Cerdanya participa d'un esperit, d'una aspiració i d'una implicació lingüística, cultural i política molt més amples. En acabat, si s'hagués de citar els noms més rellevants en la folklorística de la Catalunya del Nord, caldria avançar: Vidal, Amade, Grandó, Gay, Cerdà, per tal com s'esforçaren de fer una feina etnogràfica i metodològica d'acord amb el que, avui dia, s'entén per aquesta disciplina.

BIBLIOGRAFIA

- BAUBY, C. (1950): «Jean Amade et le folklore», *Tramontane*, núm. 318-319, p. 67-69.
- BERTHELOT, M. (2017): «Catalunya del Nord», dins Carme ORIOL; Emili SAMPER (eds.), *Història de la literatura popular catalana*, Alacant-Palma-Tarragona, Publicacions URV/Publicacions UA/Edicions de la UIB, p. 504-536.
- (2018): «L'Obra del Cançoner Popular de Catalunya et la mission en Roussillon», *Estudis de Literatura oral Popular*, núm. 7, p. 47-65.
- BRAZÈS, E. (1965): *Històries de veïnat*, Barcelona, Barcino.
- (2003): «La vie et l'œuvre de Mossèn Esteve Caseponce», dins *Obres completes*, Perpinyà, Trabucaire, p. 343-368.
- CAMPS, C. (1986): *Deux écrivains catalans: Jean Amade 1878-1949, Joseph-Sébastien Pons 1886-1962*, 2 vol., Castelnau-le-Lez (Occitània), les Amis de J. S. Pons, 912 p.
- CERDÀ, J. P. (2001): *La dona d'aigua de Lanós*, 3a ed. de Contalles, Perpinyà, Trabucaire.
- GAY, S. (1963): «Un écrivain du Roussillon: Horace Chauvet», *Tramontane*, núm. 463-464, p. 25-28.
- MASSOT I MUNTANER, J. (2010): *Obra del Cançoner Popular de Catalunya. Materials*. vol. XX, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- PASTRE, L. (1916): «Note de folklore: À propos des Cris de la rue, de Grandó», *Revue catalane*, núm. 111 (5 de febrer de 1916), p. 44-46.
- PONS, J. S. (1908): «Les "Contes Vallespirencs"», *Revue Catalane*, núm. 14 (15 de febrer de 1908), p. 47-51.
- VILARASSA RUIZ, C. (2011): *La particularitat rossellonesa a través de Carles Grandó*, Tesi doctoral, Universitat de Girona.

PRINCIPALS PUBLICACIONS D'INTERÈS FOLKLÒRIC DELS 11 FOLKLORISTES ESMENTATS

1. *Pierre Vidal*

1885. «Relació de la vida de pastor», Perpinyà, *Le papillon*, p.174-181.
 1885-1888. *Cansoner català de Rosselló y de Cerdanya*, Perpinyà, impr. Julià.
 1885 I. Corrandes (Perpinyà, imp. Julià, Perpinyà, impr. Julià, 33 p.).
 1887 III. Balls y ballades y Contrapas llarg (Perpinyà, impr. Julià, 31 p.).
 1888 IV. Cansons populars i Relació de pastor (Perpinyà, impr. Julià, 67p.).
 1889 II. Cansons del Pandero (Perpinyà, impr. Julià).
 1886. *Recueil de goigs et cantiques roussillonnais*.
 1888. *Goigs dels ous*.
 1890. *Manada de goigs*, Perpinyà, imp. Julia, 148 p..
 1910-1914. «Contes catalans» o contes a la vora del foc», en la *Veu del Canigó*, sota el pseudònim «Pere de Fenollet».
 Nombrosos articles dispersos a: *La Veu del Canigó*, *L'Indépendant des Pyrénées-Orientales*, *Le Coq Catalan*, *Le Cri Catalan*, etc.

2. *Esteve Caseponce*

Rondalles

1907. *Contes vallespirenchs replegats per en Mir i Nomtoquis*, Perpignan, imprimerie J. Payret, 203 p.
 1913. *La clau perduda: contes vallespirenchs*, Il·lustracions d'en Junceda, Barcelona, Ibèrica, 32 p.
 1914-1919 i 1920-1921. *Rondalles*, 10 vol., Il·lustracions d'en Junceda, Barcelona, Ibèrica (Biblioteca Foment de la Pietat Catalana).
 1928. *Monolechs vallespirenchs*, Ceret, Impremta Coste y Doutres.
 1931. *Contes vallespirenchs: del temps de les encantades*, Ceret, Impremta Coste y Doutres.
 1932. *Camí fent*, Perpinyà, Gilles & Trilha.
 1953. *Rondalles*, amb 100 dibuixos de J.G. Junceda, Barcelona, Balmes (4a ed.), 322p. (5a ed., 1972, 327 p.).
 1985. *Na Lianor*, Il·lustracions de Fina Rifà, Barcelona, La Magrana.
 1993. *Rondalles del Vallespir*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (reed.).

Faules: Entre 1927 i 1931

Cent y una Faules de La Fontaine, traduhides y adaptades al català [per] Mossen Esteve Caseponce, Montalba, Impremta cooperativa obrera.

Sota els pseudònims Mir y no'n Toquis i E.C. de Clarimunt

Dispersos a: *Revue catalane* (1908), *La Veu del Canigó* (1912), *Muntanyes regalades*.

Sota el pseudònim E.C. de Clarimunt

1913. «La Llauset», *La Veu del Canigó* 3, núm. 56, p. 56-58.

3. Horace Chauvet

1897. «Les cris de Perpignan», *L'Indépendant des PO*, p. 147.

1897. «La légende de Paracols», *L'Indépendant des PO*, p. 228.

1897-1900. «Le chêne de Ria [llegenda]», *Journal commercial illustré des PO*, p. 292-293.

1899. *Folk-lore catalan. Légendes du Roussillon*, Paris: J. Maisonneuve. (2a ed. l'any 1988 Perpignan: éd. Philippe Blanc [2a ed., amb els textos en català i en francès acarats].

1899. *Légendes du Roussillon*, Paris, Librairie J. Maisonneuve; Perpignan, Imprimerie-Librairie de l'Indépendant.

1911. «L'estany de Nohedes [llegenda]», *La Veu del Canigó*, núm. 5, p.8-10.

1911. «Parallots, Ferro vell [cançons]», *La Veu del Canigó*, núm. 17, p. 197.

1943. *Folklore du Roussillon*, Perpignan, Imprimerie du Midi.

1945. «Le ball de Roser [cançons]», *Tramontane*, núm. 264-265, p. 171.

1947. «La tradition orale», *Tramontane*, núm. 285 p. 224.

1947. «Trois oranges de l'amour [conte]», *Tramontane*, núm. 290, p. 247-249.

1947. *Traditions populaires du Roussillon*, Perpignan, Imprimerie du Midi.

Articles dispersos a: *La Tramontane*, *L'Indépendant*, *L'Eveil Catalan* i *La Veu del Canigó*.

4. Jean Amade

1907. «Le langage des bêtes en Catalogne. Mimologismes populaires roussillonnais», *Revue catalane*, núm. 2, p. 37-42 i num. 3, p. 85-89 («Recueillis pour Antonin Perbosc»).

1907. «Chansons d'enfants en Catalogne», *Revue catalane*, núm. 9, p. 258-264.

1908. «Cançoners de la Saint-Jean», *Revue catalane*, núm. 15, p. 73-77.

1908. «Quelques expressions catalanes», *Revue catalane*, núm. 18, p. 170-173.

1910. «Le langage des animaux en Roussillon: nouveaux mimologismes», *Revue catalane*, núm. 45-46, p. 392.

1911. «Folklore catalan. Deux chansons: dels trabucayres i dels contrabandistas», *Revue catalane*, núm. 50, p. 52-53.

1911. «Cant del Vallespir», *Revue catalane*, núm. 55, p. 204-206.

1911. «La poésie populaire catalane», *Revue catalane*, núm. 57, p. 297-303.

1912. «Endevinalles recollides en Vallespir», *Revue catalane*, núm. 57, p. 336.

1929. «Pour le génie méridional (poésie populaire)», *Tramontane*, num. 148, p. 60-70.

1935. *Mélanges de Folklore*, Perpignan, Imprimerie de l'Indépendant.

1939. «Conception moderne du folklore», *Folklore Aude*, núm. 15, p. 127-131.

1946. «Sur les légendes», *Tramontane*, núm. 276-277, p. 145.

1947. «Noël, Noël!» *Tramontane*, núm. 293, p. 454-455.
 1948. «Rossignol, doux rossignol», *Tramontane*, núm. 298, p. 137-139.
 1950. «Tradicions i goigs de Sant Galderic», *Tramontane*, núm. 326, p. 345-354.

5. Carles Grandó

1912. «Notes de folklore, El Senyar», *Revue Catalane*, núm. 69, p. 262-264; núm. 70, p. 261-264 i p. 307-312.
 1915. *Perpignan pittoresque. Les cris de la Rue. Note de Folk-lore*, Perpinyà, Imprimerie Comet, 30.
 1915. «Les cris de la rue», *Revue Catalane*, p. 113-118, 133-137, 152, 165, 184.
 1919. *Cris de la rue*, 2a ed., Perpinyà, ed. de la Renaissance.
 1924. «Els senyadors i el senyar», *Almanach Català del Rosselló*, p. 12-15.
 1939. «Jocs per la mainada», *Almanach Català del Rosselló*, p. 38-42.
 1941. *Roussillon, chants de terroir. Textes roussillonnais avec version française rythmée*, Aurillac, Clairac éditeur, 28 p.

Articles en revistes sobre temes de collita popular, però són els mateixos que trobem en les obres editades.

1951. Conferència a l'Association Polytechnique: «La chanson des petits métiers catalans» (esmentada a *Tramontane*, abril 1951, p. 142).

6. Pierre Fouché

P. i M. Fouché, Missió de l'OCPC al Rosselló, editat per J.M. Massot, *Obra del Cançoner Popular. Materials*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, vol. XX, P. 136-207.

7. Simona Gay

1961. «Nadales», *Tramontane*, núm. 449-450, p. 249-253.
 1962. «Folklore intime du Roussillon. Prières des chemins», *Tramontane*, núm. 451-452, p. 24-30.
 1963. «Pâques à Ille» [cançons], *Tramontane*, núm. 465-466, p. 68.
 1963. «Folklore intime du Roussillon. Chansons populaires», *Tramontane*, núm. 471-472, p. 197-201.
 1963-64. «Chansons populaires», *Cahier des Amis du Vieil Ille*, núm. 6, p. 2-15.
 1964. «Chansons populaires», *Conflent*, núm. 19, p. 5-14.
 1967. «La font de l'oli», *Cahier des Amis du Vieil Ille*, núm. 17, p. 24-28.

8. Edmond Brazès

1965. *Històries del veïnat*, Barcelona, Barcino, col·lecció Tramuntana, (reed. en *Obres completes: l'univers d'Edmond Brazès*, Canet, Trabucaire; Prades, Terra Nostra, 2003)

9. Jordi Pere Cerdà

Llibres

1961. *Contalles de Cerdanya*, presentació d'Albert Manent, Barcelona, Barcino;
2a ed.: *Contalles de Cerdanya*, Perpinyà, Sant Joan i Barres, 1977; 3a ed. aug.:
La dona d'aigua del Lanós: Contalles de Cerdanya, Canet de Rosselló, Trabucai-
re, 2001.

2016. *Cants populars de la Cerdanya i el Rosselló*, edició de Jordi Julià i Pere Ba-
llart, Barcelona, Mediterrània, 179 p.; 2 CD.

Articles

Dispersos a: *La Tramontane* (1946-1956), *Sant Joan i Barres* (1961), *Almanac
català del Rosselló* (1974-80). Entre els quals:

1986. «La vida dels pastors segons la cançó popular» [text revisat de la confe-
rència llegida el 1961], *Société agricole, scientifique et littéraire*, vol. 94, p. 51-87.

1994. «L'eau, notre miroir», *Conflent*, 191, p. 74-77.

1996. Pròleg a: Quim i SolGasch, *Contes de Cerdanya*, Puigcerdà, Institut d'Es-
tudis Ceretans, p. 7-15.

10. Ramón Gual

1965. «Chansons populaires catalanes», 1ère série, Terra Nostra, *Prades*, núm. 1.

1973. «Chansons populaires catalanes», 2ème série, Terra Nostra, *Prades*, núm. 9.

1975. «Elements de Folklore I», Terra Nostra, *Prades*, núm. 17.

1978. «Chansons populaires catalanes», 3ème série, Terra Nostra, *Prades*, núm. 31.

1981. «Chansons populaires catalanes», 4ème série, Terra Nostra, *Prades*, núm. 43.

1986. «Elements de Folklore II», Terra Nostra, *Prades*, núm. 59.

1993. «Cançons catalanes d'Un Tal-Albert Saisset», Terra Nostra, *Prades*, núm. 81.

1993. «L'auca de la calçotada», Terra Nostra, *Prades*, núm. 87.

11. Didier Payré

1995. *Mémoires de Nohèdes, légendes et tradition orale*, ADECCO, Association
gestionnaire de la reserve de Nohèdes

1998. *Llegendes d'aquí. Cerdanya-Capcir-Alt conflent. Històries de pedres*, ADECCO,
Association gestionnaire de la réserve de Nohède.

2001. *Llegendes d'aquí. Cerdanya-Capcir-Alt conflent. Històries de plomes i pèls*,
ADECCO Association gestionnaire de la réserve de Nohède.

2005. *Canigó. La muntanya mítica catalana*. El Farell edicions.